

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що дослідження характеристики осіб, які вчиняють корупційні правопорушення дає змогу зрозуміти вплив причин і умов вчинення корупційних діянь на механізм вчинення корупційного правопорушення. За допомогою такої характеристики можна прослідкувати причини і умови виникнення корупції та співставити їх з внутрішніми психічними процесами, які керують діяльністю особи, яка вчиняє корупційні правопорушення.

Список використаних джерел

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. / А.П. Закалюк. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1. 424 с.
2. Колб О.Г. Кримінологія і соціальна профілактика злочинів у виправних установах: навч. посіб. / О.Г. Колб. – Луцьк: РВВ «Вежа»; Волинський державний університет імені Лесі Українки, 2007. 400 с.
3. Мельник М.І. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили корупційні правопорушення // Держава і право. – Вип. 21. С. 33–440.
4. Кримінологія: Заг. та особ. част. / За ред. проф. І.М. Даньшина. – Харків: Право, 2003. 352 с.
5. Антонян Ю.М., Кудрявцев В.Н., Эминов В.Е. Личность преступника. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001.
6. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія. – К.: Атіка, 2001.
7. Кримінологія / За заг. ред. О.М.Джужу. – К.: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

Смазнова Ірина Сергіївна,

доцент кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ІДЕЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В РЕЛІГІЙНІЙ ТРАДИЦІЇ

Термін дефініція грецького походження від слова *fin*, вказує на завершення у сенсі цілі, мети. Це слово має продовження і розвиток у латинському *finis*, що насамперед означає межу, грань, кордон [1, с. 101]. Тобто потрібно розібратися де межа, кордон, де закінчується гідна толерантність і починається малодушна покірність, терплячість або іншим словом терпимість. Хоча сам термін «толерантність» відносно недавно набув поширення в соціальних науках, поняття «толерантність» в його різних інтерпретаціях («терпіння», «терпимість» тощо), порушувалися представниками багатьох філософських шкіл і течій в різні історичні епохи. В принципі «відносини толерантності можна відшукати практично в будь-якій культурі» [2, с. 12]. У Стародавньому світі почуття толерантності проявлялося в «витримці

душі» [3, с. 157–184], терпимості до богів і культів інших племен. На цьому етапі ми маємо справу з «протолегальним» моментом, коли правила не усвідомлюються як юридичні правила, але існують визнані (грец. δίκαι) процедури врегулювання конфліктів [4, с. 302]. Стародавні правителі, часто з політичних міркувань, мирилися з шануванням підкореними народами своїх національних богів, не сумніваючись у тому, що «чужі» боги настільки ж реальні, як і «свої». Прикладом є «політика» завоювань Олександра Македонського з повагою іншої культури і релігії.

Ідея толерантності відображена в етико-політичній доктрині давньокитайського мислителя Конфуція. Так, українсько-китайський дослідник принципів права КНР Чан Бін Лінь зазначає, що в ученні Конфуція «благородний муж» («цзюнь цзи») протиставляється «маленькій людині» («сяо жень»), головна відмінність між якими полягає не у соціальному походженні або заможності, а впливає з дотримання ними певних принципів, серед яких головні – «жень» – людинолюбство та гуманність, «вень» – володіння духовною культурою, «хе» – різномудство, через яке досягається гармонія із всесвітом і «де» – доброчесність [5, с. 31]. Людина повинна йти шляхом Дао із дотриманням усіх цих принципів, якщо ж вона добровільно відмовляється від принципів жень, вень і хе, то перетворюється на «маленьку людину», для якої головною рисою є прагнення до прибутку («лі»). У книзі «Лунь юй» (в перекладі сучасного російського синолога Л. С. Переломова) є така думка: «благородний муж прагне до єдності через різномудство (хе), але не прагне до єдності через слухняність (тун). Маленька людина прагне до єдності через слухняність, але не прагне до єдності через різномудство» [6, с. 272]. Це свідчить про різницю між шляхами, якими «благородний муж» та «низька людина» прагнуть до єдності: якщо перший йде через зіткнення та подолання полярних сил, то другий обирає шлях покори. В конфуціанській традиції відсутні прямі посилання на толерантність у її західному варіанті, але вона помітно проглядає у образі «благородного мужа», який володіє одночасно такими чеснотами, як зокрема, людинолюбство і різномудство. Різномудство, через яке він прагне до єдності і гармонії, якраз і видається нам своєрідним китайським еквівалентом західної толерантності.

У період античності толерантність пов'язувалася з інтелектуальним аскетизмом як передумовою духовного і соціального згуртування людей (Сократ, Платон), з вільномудством (Аристотель, Геракліт, Демокрит, Епікур). Неможливо при філософсько-правовій розвідці феномену толерантності обійти увагою релігійний ракурс, зокрема християнську традицію, яка стала підґрунтям всієї європейської цивілізації. При цьому слід зауважити, що ідея толерантності в її біблійному вимірі та у теології часів Середньовіччя, Нового та Новітнього часу, а тим паче – у релігійній філософії, розуміється по різному. Вже у ранньохристиянські часи стають

помітними розбіжності у поглядах на іновірців між Євангельським вченням та його провісниками. Тож, звернемо увагу на ті місця Святого Письма, які можна трактувати, як згадки про толерантність. Для Старого Завіту толерантність, терпимість не є характерними, а навпаки має місце націоналізм народу Ізраїля та різке неприйняття цінностей інших культур, натомість Новий Завіт вносить бачення терпимості та лагідності як християнських чеснот. Так, в словах і вчинках Ісуса Христа та апостолів ми бачимо чітке відмежування нетерпимості до гріха та толерантного ставлення до іновірців гріховних людей: відомі історії із розмовою Христа із самарянкою, із якою іудеї не спілкувалися (Ів. 4:1□12), заборону засуджувати грішника, коли Він каже «хто з вас без гріха, □ нехай перший на неї той каменем кине» (Ів. 8:7). Ідея незасудження прямо звучить і в Нагорній проповіді: «Більш того, перестаньте судити □ і ніколи не судитимуть вас, перестаньте осуджувати □ і ніколи не будуть осуджувати вас. Завжди прощайте □ і буде прощено вам» (Лк. 6:37). В цьому зв'язку зазначимо, що формулою християнства є «полюби грішника, зненавидь гріх», тобто несприйняття зла і несправедливості не повинно переноситися на людину, яка їх вчинила, оскільки ця людина цілком може бути духовно вилікувана через її прощення. Прикладами цього є не лише прощена Ісусом Христом блудниці (Лк. 7:36-50), але й історія Савла з Тарсу, який був гонителем перших християн, але був покликаний Ісусом, зцілений від сліпоти (Дії 7) і взяв ім'я Павло (Дії 13:4-12).

Показовою є позиція відомого релігійного мислителя і цивіліста, обер-прокурора Святішого Синоду К. П. Победоносцева, який у своїх творах неодноразово звертається до проблеми терпимості. Так, він звертаючись в першу чергу до проблематики віротерпимості, передає її зміст як байдужість до віри [7, с. 175]. Далі, К. П. Победоносцев зазначає, що хоча дух нетерпимості і зникає з кримінального закону у вигляді кари за іновірство, він залишається живим і діє в інших формах: «довід показує, що ця байдужість у дійсності неможлива, з одного вже того, що кожне вірування, проникаючи глибоко в одну особу, і цілі групи, і стани, віддзеркалюється у ставленні їх до всіх інших осіб та загального ладу суспільного життя. Байдужості думок бути не може» [7, с. 183], тобто тим самим мислитель визнає, що насправді терпимість є лише ілюзією, яка навряд чи може бути реалізована через недоліки людської природи. З одного боку, посилаючись на слова апостола Павла до Филип'ян «Ваша лагідність хай буде відома всім людям» (Фил. 4: 5) та розкриваючи значення слова «лагідність» через аристотелівську «Риторику», як «властивість прощати недоліки та людські слабкості і дивитися не на закон, а на законодавця; не на букву, а на дух; на намір, а не на діяння; не на частину, а на ціле; на весь характер діяльності, а не на одну дійсну хвилину; згадувати добро паче від зла; вміти терпіти образу; шукати рішення і замирення на словах, якщо можливо уникнути

дії», Победоносцев виходить з ототожнення лагідності (грецькою *ἐπιεικής*) і терпимості. З іншого боку, він зазначає, що терпимість у характері кожної людини є водночас і чеснотою, і властивістю, нероздільною із моральною культурою, до якої «не доросло і навряд чи доросте будь-коли людське суспільство», зауважуючи, що це тим більше неможливо для сучасного суспільства, розколотого на численні думки та партії.

Відомий місіонер, богослов і історик релігії протоіерей Олександр Мень писав у своїх лекціях з руської релігійної філософії, звертається до християнського бачення проблеми протистояння насильству через творчість Льва Толстого: «неспротив злу насильством ... Що хотів сказати наш Господь? Він хотів сказати, що зло людське, яким ми опираємося, вживаючи теж зло, в кінці кінців не буде переможене. Перемагає в результаті тільки добро. І коли Христос виганяв багатом торговців із храму, Він не мав на увазі того, що цим він напоумив торговців, - ні: Він просто їх прибрав звідти. Апостол Павло, точно висловлюючи думку Ісуса Христа, говорив: «Не будь переможеним злом, але перемагай зло добром» [8, с. 94–95]. Крім цього, О. Мень зазначає, що якщо уважно читати Євангеліє, то можна помітити, що Христос ніколи не говорив, що соціальні, законні засоби запобігання зла не потрібні. Він просто говорив про те, що так зло не може бути викорінено ніколи [8, с. 95].

Список використаних джерел

1. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. Пер. з фр. Том перший. Вид. Друге, виправл. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. 576 с.
2. Хомяков М.Б. Толерантность – парадоксальная ценность. *Национальный психологический журнал*. 2011. № 2 (6). С. 25–33.
3. Хомяков М. Б. Толерантность в христианской философии. *Философия и общество*. 1999. № 2. С. 12.
4. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. Пер. з фр. Том 1. Вид. 2, виправл. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. 576 с.
5. Чан Бін Лінь. Принципи права Китайської Народної Республіки : дис. канд. юрид. Наук : 12.00.01. Одеса, 2017. 211 с.
6. Переломов Л. С. Конфуций и конфуцианство с древности по настоящее время (V в. до н. э. – XXI в.) : Монография. Москва : Стильсервис, 2009. 704 с.
7. Победоносцев К. П. Великая ложь нашего времени. Москва : Развитие духовности, культуры и науки, 2004. 768 с.
8. Мень А., прот. Русская религиозная философия : лекции. Москва : Храм святых бессребренников Космы и Дамиана в Шубине, 2003. 280 с. С. 95.